

INES AŠČERIC
(Oxford)

NEKE NAPOMENE O PROBLEMIMA IZ HISTORIJE ISA-BEGOVE TEKIJE

Nakon inicijative za ponovnu izgradnju Isa-begove tekije od strane Udruženja "Obnova Isa-begove tekije" 1999. godine, čini se primjerenim, možda čak i neophodnim, ukazati na neke, za sad još uvijek neriješene, probleme iz historije ovog objekta.

Isa-begova tekija je jedna od najvažnijih tekija izgrađenih u Bosni u ranom periodu osmanske vladavine. Zajedno sa Carevom džamijom, koju je podigao Isa-beg¹ oko 1457. godine,² ova tekija izgrađena 1462. i posjedi koje je Isa-beg zavještao za njeno održavanje, smatraju se temeljima Sarajeva, a Isa-beg njegovim osnivačem.

Za sada još uvijek nepouzdaniji izvor o Isa-begovoj tekiji je Isa-begova vakufnama iz 1462. godine, koju historičari koriste kao glavni izvor za historiju Sarajeva iz tog perioda.³ Po vakufnami, Isa-begova tekija se sastojala od "tri

¹ Prije nego što je postao bosanski sandžak-beg (1463/64 -1469/70), Isa-beg je bio vojvoda Skopskog krajišta (1439-1463). Ovo je područje koje se još naziva 'Krajište Isa-bega Ishakovića'. Regije koje je ovo područje obuhvatao navedene su u njegovom defteru iz 1455. godine. (vidi: H. Šabanović, *Krajište Isa-bega Ishakovića, zbirni katastarski popis iz 1455*, Sarajevo 1964.) Šabanović nam daje definiciju titule 'vojvoda': predstavnik političkih i policijskih vlasti u provinciji u rangu između muselima i subaše (Šabanović, H., u "Dvije najstarije vakufname u Bosni", *Prilozi za orijentalnu filologiju II/1951*, Sarajevo 1952., str. 27).

² A. Handžić, "O ulozi derviša u formiranju gradskih naselja u Bosni u XV stoljeću", *Studije o Bosni-historijski prilozi iz osmansko-turskog perioda*, Istanbul 1994., str. 93; B. Zlatar, *Zlatno doba Sarajeva: XVI stoljeće*, Sarajevo 1996., str. 29. Car na kojeg se naziv odnosi je Mehmed II.

³ Original vakufname na arapskom je izgubljen, ali više kopija na arapskom i osmanskom je sačuvano. Kopija na arapskom je objavljena sa prijevodom i komentarima od strane Šabanovića u "Dvije najstarije vakufname u Bosni", *Prilozi za orijentalnu filologiju II/1951*, Sarajevo 1952. Među literaturom koja pominje Isa-begovu tekiju i njegovu vakufnamu su: S. Sikirić, "Sarajevske tekije", *Narodna starina*,

krila/sobe (*buyūt*), jedne štale, jednog dvorišta (*harem*) i ostalog što joj pristaje...”; zgrada se trebala koristiti kao tekija i konačište za siromašne muslimane, bilo da su to studenti, sajidi,⁴ gazije ili putnici. Hrana (meso, riža, hljeb i lonac/čorba) treba da se kuha za goste, koji tu mogu odsjesti do tri dana; lonac/čorba (*maraq*) se takođe treba obezbijediti za radnike tekije a višak podijeliti siromašnoj djeci Sarajeva (*hadīhi-l-qasaba*).⁵ Zajedno sa tekijom, na desnoj obali Miljacke u selu Brodac, Isa-beg je podigao most na Miljacki i za održavanje ova dva objekta zavještao je nekoliko mlinova, hamam, han, više dućana, te veliki broj obradivog zemljišta, njiva i vrtova u tom području.⁶

Iako je Isa-begova vakufnama dostupna već duže vrijeme, a Isa-begova tekija u više navrata predmet istraživanja, uključujući i ono skoro inicirano od strane Udruženja “Obnova Isa-begove tekije”, u podacima koji su proizašli kao rezultat ovih istraživanja još uvijek postoji popriličan broj nejasnoća i neriješenih problema.

Tako, naprimjer, podaci koje daje neka literatura u vezi Isa-begove tekije nije u potpunosti u skladu sa sadržajem Isa-begove vakufname, što navodi na zaključak da su neki dijelovi vakufname u nekom trenutku pogrešno prevedeni, tako da oni koji su se kasnije oslanjali na prevod, radije nego na izvorni tekst, daju iste nejasne ili pogrešne podatke.

Jedan od članaka koji diskutuju o Isa-begovoj tekiji naslovljen je “Musafirhana i tekija Isa-bega Ishakovića”.⁷ Ovakav nejasan naslov može navesti čitaoca da pomisli da su predmet diskusije dvije različite stvari, jedna Isa-begova musafirhana, a druga njegova tekija. Zaista, to je upravo ono što autor članka, Mehmed Mujezinović, i namjerava, jer jedna od rečenica na samom početku članka glasi: “U Isa-begovoj vakufnami ne govori se ništa o tome kojem derviškom redu pripada zavija uz ovu musafirhanu”,⁸ što je čini se navelo Čehajića da smatra da je Isa-beg u stvari podigao dvije zgrade, jednu musafirhanu i jednu tekiju.⁹

knjiga VI, Zagreb 1927., str. 78; M. Mujezinović, “Musafirhana i tekija Isa-bega Ishakovića u Sarajevu”, *Naše starine III*, Sarajevo 1956., str. 245-251; Dž. Čehajić, *Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*, Sarajevo 1986., str. 28-30; A. Handžić, “O širenju Islama u Bosni s posebnim osvrtom na srednju Bosnu”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, vol. 41, Sarajevo 1991., str. 46; A. Šiljak-Jesenković, “Derviši i tekije u urbanoj sredini”, *Urbano biće BiH*, Sarajevo 1996., str. 75; A. Handžić, “O ulozi derviša”, str. 93; B. Zlatar, *Zlatno doba Sarajeva*, str. 29.

⁴ Riječ u tekstu je ‘*sādāt*’ – množina od ‘*sayyid*’ – titula onih koji su u direktnom potomstvu od poslanika Muhameda.

⁵ Šabanović, “Dvije najstarije vakufname”, str. 9; Šabanovićev prijevod ove rečenice je nešto drugačiji: on je rečenicu razdvojio u dva dijela i uzeo da se i gostima (kao radnicima i djeci) treba dati samo lonac/čorba.

⁶ *Ibid.*, str. 9-10.

⁷ Mujezinović, “Musafirhana i tekija Isa-bega Ishakovića u Sarajevu”, str. 245-251.

⁸ *Ibid.*, str. 245.

⁹ Čehajić, *op. cit.*, str. 28-9.

Karakter ovog zbunjujućeg podatka ukazuje na mogućnost da je do greške došlo usljed pogrešnog razumijevanja prve rečenice koja se odnosi na Isa-begovu tekiju u tekstu vakufname. Rečenica u pitanju nam kaže da je Isa-beg "podigao kuću u stilu zavije (*manzilan 'ala hai'at-iz-zāwiya*) koja se sastoji od tri krila/sobe (*būyūt*)... da se koristi kao tekija i konačište ('*ala an yakuna zāwiyatan wa maskanan*)..."¹⁰ Spomen ove dvije funkcije Isa-begove zgrade (tekija i konačište) u zadnjem dijelu rečenice je možda naveo Mujezinovića (i Čehajića koji se oslanjao na ovoga) da pogrešno shvati rečenicu, i zbog toga zaključi da se radi o dvije različite zgrade. S obzirom da je Šabanovićev prevod najviše korišten i najčešće citiran prevod Isa-begove vakufname, ovoj zabuni je možda doprinio i njegov prevod riječi '*būyūt*' u ovoj rečenici kao 'kuće'.¹¹ Čak, i ako je Šabanović u pravu da je tekija 1462. godine imala tri odvojene zgrade – što je vrlo malo vjerovatno s obzirom na tekst vakufname – one su u svakom slučaju činile jednu instituciju koja se kroz cijeli tekst vakufname spominje kao 'ova zavija' (*hađihi-z-zāwiya*), i koja se, po uvjetima datim na početku teksta, također koristila kao musafirhana.¹²

Još jedan, po prirodi vjerovatno ozbiljniji, problem vezan za Isa-begovu tekiju predstavlja se u kontekstu određivanja kojem derviškom redu je pripadala ova tekija. Većina istraživača se slaže da je tekija bila mevlevijskog reda, ali ovo se sa sigurnošću može tvrditi samo za kasniji period njenog postojanja, jer Isa-begova vakufnama ne sadrži nikakve podatke o tome, niti sad postoje bilo kakvi drugi izvori o aktivnostima ove tekije u ranim godinama njenog postojanja. Istraživači se također slažu da je Isa-begova tekija prerasla u značajan mevlevijski centar već u toku prva dva stoljeća njenog postojanja i upravo u ovoj tvrdnji leži ovaj drugi ozbiljniji problem iz historije Isa-begove tekije.

Dva glavna izvora na kojima sa ova tvrdnja bazira su dva opisa mevlevijske tekije u Sarajevu, oba iz 17. stoljeća, općenito prihvaćeni kao opisi Isa-

¹⁰ Šabanović, "Dvije najstarije vakufname", str. 9.

¹¹ Iako riječ '*būyūt*' može značiti i 'kuće' i 'sobe', s obzirom da govorimo o jednoj zgradi prevod 'kuće' ne čini se prikladnim u ovom kontekstu. Pošto ni 'sobe' ne odgovara (tekija je očito imala više nego tri sobe), najprikladniji prevod ove riječi u ovom kontekstu je možda 'krila' ili 'dijela'. Zanimljivo je primijetiti da fotografija Isa-begove tekije priložena u Mujezinovićevom članku, koju je on sam snimio 1956. godine, u potpunosti podržava ovaj prevod i odgovara ovakvom opisu tekije: tekija na Mujezinovićevoj fotografiji je jasno jedna zgrada sastavljena iz tri dijela.

¹² Ova dodatna funkcija tekije je potpuno u skladu sa načinom na koji su se tekije izgrađene neposredno pred osmansko osvajanje ili u ranom periodu osmanske vlasti koristile i u drugim dijelovima Osmanskog carstva. Vidi, npr., O. Barkan, "Istila devirlerinin kolonizator Türk dervişleri ve zaviyeler", *Vakıflar Dergisi II*, Ankara 1942. i N. Filipović, *Princ Musa i Šejh Bedredin*, Sarajevo 1971. Zbog toga nema nikakvog razloga da se sumnja u tačnost uvjeta datih u vakufnami niti da se pretpostavlja da je tu bila posebna zgrada koja je vršila ovu funkciju.

-begove tekije. Prvi je Čelebijin opis u njegovoj Sejahatnami: "Mevlevijska tekija je na obali rijeke Miljacke na mjestu predivnom kao rajski vrt. To je vakuf tekija reda Dželaladin Rumija. Tekija ima semahanu, mejdan, sedamdeset do osamdeset derviških ćelija, mahfil za mutribe, imaret i trpezariju..."¹³

Drugi opis je opis sarajevskog pjesnika Rešid efendije, koji u svojoj pjesmi o Sarajevskom požaru 1697. godine opisuje veliku i raskošnu tekiju reda Mevlane Rumija, najvećim centrom učenja i okupljanja derviša u Sarajevu.¹⁴

Čak i na prvi pogled, ukazuju se dva očita problema identifikacije tekije iz ova dva opisa sa Isa-begovom: prvi se sastoji u tome da se niti u jednom od opisa ne pominje Isa-beg i u prvom se tekija naziva mevlevijskom tekijom, dok se u drugom njeno ime uopšte ne spominje; drugi problem je da nijedan od opisa očito ne odgovara poznatom obliku i veličini Isa-begove tekije. S obzirom da su ova dva opisa, kao što je već rečeno, općenito prihvaćena kao opisi Isa-begove tekije, sasvim je prirodno doći u iskušenje da se nekako ova dva problema prevaziđu. Tako, na primjer, moglo bi se predložiti da razlike između ovih opisa i poznatog izgleda Isa-begove tekije i nisu toliko značajne, jer su autori opisa možda pretjerali u veličini tekije da bi naglasili njenu ljepotu i značaj. Ovaj argument bi se naročito mogao primijeniti u slučaju Rešid efendije, jer se ovdje, ipak, radi o pjesmi, te nije ni za očekivati da će se u njoj naći konkretni i specifični fizički podaci. Međutim, čak i kada se uzme u obzir 'pjesnička dozvola' za pretjerivanje, tvrdnja da se Rešid efendijin opis odnosi na Isa-begovu tekiju, ovdje se mora odbaciti, jer detaljniji pregled njegove pjesme jasno ukazuje na to da se u njoj opisuje Gazi Husrev-begov hanikah, koji je, kao što se zna, također teško stradao u požaru 1697. godine. Naime, pored toga što se u njima naziva najvećim derviškim centrom u Sarajevu, u stihovima Rešid efendije se jasno kaže da je ova tekija vezana za veliku centralnu džamiju, te za medresu, i u slučaju da čak ni nakon ovoga nismo sigurni o kojoj se tekiji radi, za nju se u jednom od stihova koristi i izraz 'hanikah'.¹⁵

Što se tiče Čelebijinog poprilično preciznog opisa, u njegovom slučaju puno je teže iznijeti argument da se jednostavno radi o neznatnom pretjerivanju u veličini i raskošnosti tekije koju on opisuje, jer iako je moguće da je Čelebija pretjerivao u nekim detaljima, i, kao što je u posljednje vrijeme opće

¹³ Evliya Çelebi, *Putopis: odlomci o jugoslovenskim zemljama*. Prevod sa komentarama H. Šabanović, Sarajevo 1979., str. 110; Mujezinović, "Musafirhana i tekija Isa-bega", str. 246.

¹⁴ Čehajić, op. cit., str. 29.

¹⁵ Vidi M. Handžić, "Sarajevo u turskoj pjesmi", *Glasnik IVZ*, god. XI, br. 10, 1943., str. 235-243. S obzirom da se mevlevijski red obično ne vezuje za Gazi Husrev-begov hanikah, informacije iz Rešid efendijinog opisa očito pružaju korisne podatke kako o historiji ovog reda u Sarajevu, tako i o historiji Gazi Husrev-begovog hanikaha: s obzirom da su jedine sigurne informacije u vezi reda zastupljenog u hanikahu te da je u 16. stoljeću to bio halvetijski, a u 19. nakšibendijski, nema razloga da se ne prihvati Rešid efendijin podatak da je barem u jedno vrijeme između ova dva perioda u hanikahu također bio zastupljen i mevlevijski red.

prihvaćeno, u nekim slučajevima čak davao pogrešne podatke, teško je povjerovati da bi on ovdje otišao toliko daleko da jednostavno izmisli postojanje sedamdeset derviških ćelija u tekiji u kojoj je, po njenom poznatom obliku, moglo biti svega nekoliko.

U svakom slučaju, čak i ako se ova dva problema prevaziđu i nekako se gore navedeni Čelebijin opis (Rešid efendijin se, kao što je rečeno, ne može uzeti u obzir) pomiri sa poznatim izgledom Isa-begove tekije, ostaje neriješen problem pomirenja lokacije Isa-begove tekije sa onim što proizlazi kao lokacija mevlevijske tekije iz nekih drugih izvora. Tako, naprimjer, po esnafskom defteru sarajevskih sarača iz 1777. godine, godišnja kušanma ovog esnafa održana je u mevlevijskoj bašči.¹⁶ Ova ista kušanma je opisana od strane Bašeskije koji kaže da se ona održala u mjestu zvanom Korija, dakle u Šehovoj Koriji.¹⁷ Prema tome, mevlevijska bašča, čije ime ukazuje na to da se odnosi na mevlevijsku tekiju, nalazila se na Šehovoj Koriji. Ako je mevlevijska tekija na koju se ime ove bašče odnosi, i koja je predmet Čelebijinog opisa iz 17. stoljeća, zaista Isa-begova tekija, postavlja se pitanje zašto bi se tekijaska bašča nalazila nekih dva kilometra uzvodno od tekije, odnosno na udaljenosti od dobar sat hoda? Ili, gledano iz drugog ugla, zašto bi se više kušanmi saračkog esnafa (ne samo ona iz 1777. godine) održavalo na mjestu bez bilo kakvog objekta, odnosno tekije, u neposrednoj blizini, kad se zna da su se, u slučaju drugih tekija, kao npr. u slučaju Šejh Alijine tekije u Kovačićima, kušanme održavale u samoj tekiji i njenom dvorištu? Odgovor na ovo pitanje nalazi se u jednom vrlo kratkom podatku datom u izvještaju Udruženja "Obnova Isa-begove tekije" iz 2000. godine, u kojem se navodi da se na lokaciji Šehove Korije, na kojoj se nalazi mevlevijsko turbe i derviška pećina, također nalazila i građevina, poznata pod imenom Šehov čardak, ljetna tekija ili *mevlevijska tekija*.¹⁸

Nažalost, ovaj izvještaj ne pridaje mnogo pažnje ovom objektu i nikakve dalje informacije nisu date. Isto je slučaj sa Mujezinovićem (i Čehajićem koji se na njega oslanja) koji također spominje postojanje ljetne tekije na lokaciji Šehove Korije, ali ne daje nikakve dalje podatke o njoj.¹⁹ Ipak, i ovako oskudan podatak je od potencijalno velikog značaja u ovom kontekstu. U prvom redu, on potvrđuje da se kušanme saračkog esnafa nisu održavale u praznoj bašči – što, kao što je već spomenuto, svakako ne bi bilo u skladu sa općom tradicijom – nego su se organizovale uz objekat tekije. S obzirom da se tekija u ovom slučaju očito nalazila u mevlevijskoj bašči ili uz nju, jasno je da se ovdje ne radi o tekijaskoj bašči Isa-begove tekije, što, kao što je već rečeno, i ne bi bilo logično s obzirom na udaljenost između ove dvije lokacije. Kad se

¹⁶ R. Hajdarević, *Defteri sarajevskog saračkog esnafa 1726-1823 (prijevod)*, Sarajevo 1998., str. 64.

¹⁷ Mula-Mustafa Ševki Bašeskija, *Ljetopis 1746-1804*, Sarajevo 1987., str. 155.

¹⁸ *Isa-begova zavija, sadašnji i budući poslovi rekonstrukcije*, Udruženje "Obnova Isa-begove tekije", Sarajevo 2000., str. 4.

¹⁹ Mujezinović, "Musafirhana i tekija Isa-bega", str. 247.

uz sve ovo uzme u obzir još i gore navedena informacija da se ova ljetna tekija također nazivala i mevlevijska tekija – naravno s rezervom – i obzirom da izvor ove informacije nije poznat – jasno se nameće jedno pitanje: da li u postojanju ove tekije leži rješenje problemu kontradikcija između opisa mevlevijske tekije iz 17. stoljeća i poznatog izgleda Isa-begove tekije? Odnosno, da li je moguće da se opis o kojem je riječ u stvari odnosi na ovu manje poznatu tekiju na Šehovoj Koriji, a ne, kako se uopćeno tvrdi, na Isa-begovu, što bi, ako ništa drugo, makar razriješilo problem koji se ovim opisom nameće u vezi sa pravilnom rekonstrukcijom izgleda Isa-begove tekije?

Ništa od onoga što se sad zna o ovome problemu ne ukazuje na to da je ovaj prijedlog neosnovan: s jedne strane imamo Isa-begovu tekiju čiji oblik i veličinu znamo, s druge mevlevijsku tekiju o kojoj znamo vrlo malo, osim da se nalazila na desnoj obali Miljacke uzvodno od Isa-begove i u sredini opis mevlevijske tekije koji po lokaciji odgovara objema tekijama, ali po izgledu ne odgovara Isa-begovoj.

Ova mogućnost, međutim, nikad nije razmotrena od strane istraživača, koji insistiraju na identifikaciji mevlevijske tekije iz opisa iz 17. stoljeća sa Isa-begovom, uprkos svim problemima koji očito proizlaze iz ove identifikacije. Tako, čini se, Isa-begov ugled, i njegovo priznanje kao osnivača Sarajeva, možda je zasjenio važan aspekt historije mevlevizma u Sarajevu: u želji da Isa-begovoj tekiji pridodaju još više značaja nego što već ima i zaslužuje, historičari Sarajeva su sve spomene mevlevizma neodvojivo vezali za Isa-begovu tekiju, i time joj možda pripisali podatke koji se ustvari odnose na jedan drugi važan mevlevijski centar i tako mu osporili ne samo njegov značaj nego i samo njegovo postojanje.

Da ovaj zaključak nije potpuno neosnovan, ukazuje činjenica da je u vezi sa Isa-begovom tekije i njenom historijom izvedeno više različitih teorija u pokušajima da se općeprihvaćena mišljenja pomire sa velikim brojem njima oprečnih podataka.

Jedna od ovih teorija je Čehajića, koji u naporu da razriješ i problem izgleda Isa-begove tekije na osnovu Čelebijeovog opisa, kao i problem lokacije na osnovu drugih izvora, kojih je on očigledno bio svjestan, po kojoj bi Isa-begova tekija prvobitno bila izgrađena na Šehovoj Koriji, a kasnije, nakon što je izgorila u požaru 1697., premještena na poznatu lokaciju na Bendbaši.²⁰ Tako, u jednom potezu, Čehajić rješava sve probleme i nejasnoće i u isto vrijeme potvrđuje prihvaćene stavove: Isa-begova tekija je do 1697. godine bila na Šehovoj Koriji, u obliku koji nam nije tačno poznat, te tako odgovara opisu mevlevijske tekije od strane Čelebije (koji je u Sarajevu bio 1659. godine); kasnije je izgrađena na Bendbaši i u drugačijem obliku, te od tada odgovara i lokaciji i obliku koji nam je poznat. Iako očito primamljiva, ova teorija je naravno nezadovoljavajuća, i teško da uopće treba i spomenuti činjenicu da je kontradiktorna jedinom sigurnom izvoru o Isa-begovoj tekiji – Isa-begovoj vakufnami, iz koje se vrlo precizno izvodi lokacija na kojoj je Isa-begova

²⁰ Čehajić, op. cit., str. 29-30.

tekija izgrađena 1462. godine:²¹ to je lokacija na Bendbaši koja također odgovara zadnjoj poznatoj lokaciji na kojoj se tekija nalazila sve do njenog rušenja 1957. godine. Stoga ne čudi da se, kao rezultat, u Čehajićevoj knjizi, u prostoru od manje od jedne stranice, nalaze dva oprečna podatka: Čehajić nam prvo kaže da je Isa-beg sagradio svoju tekiju “u selu Brodce u vrh Sarajeva”,²² a već na početku sljedeće stranice da je Isa-begova tekija bila sagrađena “na mjestu zvanom Šehova Korija, oko jedan kilometar istočno od Sarajeva”.²³

Druga, puno kompleksnija teorija, zbog čega vjerovatno i nije više diskutovana nakon što se pojavila prije nekih pola stoljeća, u skladu sa opće prihvaćenim mišljenjem, također, drži da se mevlevijska tekija iz Čelebijinog opisa nalazila na Bendbaši, ali, oprečno od ovog mišljenja, smatra da to nije Isa-begova tekija, nego potpuno druga tekija izgrađena kasnije do Isa-begove. Ova teorija, predložena od strane Mujezinovića, rješava probleme Isa-begove tekije na još bolji način i u svoje objašnjenje uklapa historijske podatke puno uspješnije i u mnogo više detalja nego Čehajićeva. U kratkim crtama, ova teorija se sastoji iz sljedećeg: mevlevijska tekija nije isto što Isa-begova tekija, nego je ovo tekija izgrađena uz Isa-begovu prije 1650. godine od strane izvjesnog Hadži Mahmuta; kao takva ona je potpuno zasjenila Isa-begovu tekiju, koja se stoga od tada više ne pominje, nego se samo spominje mevlevijska tekija; neke godine prije 1860. ova građevina je nestala u poplavi, a ostala je samo originalna zgrada Isa-begove tekije, koja je od tada preuzela ulogu mevlevijske tekije.²⁴

Na prvi pogled, ova teorija je puno prihvatljivija od Čehajićeve i barem u osnovnim crtama čini se, iako možda radikalna, ipak logična. Ona vrlo uspješno objašnjava zašto se mevlevijska tekija iz Čelebijinog opisa, za koju znamo da je postojala, poistovjećuje sa Isa-begovom i zašto ovaj opis ne odgovara niti originalnom niti zadnjem poznatom izgledu Isa-begove tekije: po teoriji, ona nije postojala niti u vrijeme pisanja Isa-begove vakufname niti u zadnjem stoljeću postojanja Isa-begove tekije. Međutim, kada se detaljnije razmotre podaci koje Mujezinović koristi kao dokaze ovoj teoriji, uviđa se da oni ne sadrže ništa što apsolutno potvrđuje ovu teoriju; iako bolje konstruisana nego Čehajićeva, ni ova teorija nije bazirana na nepobitnim činjenicama niti čvrstim dokazima.

Tako, pregledajući Mujezinovićeve podatke, ono što najviše upada u oči je to da i ovi podaci, kao što je slučaj i sa ostalim poznatim i više korištenim podacima, ostavljaju neriješen problem lokacije mevlevijske tekije i njene veze sa Isa-begovom. To je zato što ni jedan od pristupačnih izvora koje Mujezinović koristi ne potvrđuje bez ikakve sumnje niti općeprihvaćeno mišljenje da je mevlevijska tekija isto što i Isa-begova niti Mujezinovićeve

²¹ Vidi Šabanović, “Dvije najstarije vakufname”, str. 19-20.

²² Čehajić, op. cit., str. 28.

²³ Ibid., str. 29.

²⁴ Mujezinović, “Musafirhana i tekija Isa-bega”, str. 246-7.

teza da se ona nalazila na Bendbaši odmah do Isa-begove. Ovaj Mujezinovićev prijedlog bazira se prvenstveno na podatku da je u nekoj godini prije 1860., došlo do velike poplave u kojoj je Miljacka odnijela u okolini Isa-begove tekije jednu džamiju "i uz nju još jednu zgradu".²⁵ Iako drugi izvori koje koristi Mujezinović potvrđuju postojanje mevlevijske tekije, oni ne sadrže ništa što bi potvrdilo njegovu tezu da se ona nalazila na Bendbaši do Isa-begove, te činjenica da je 'neka zgrada' u susjedstvu Isa-begove tekije srušena u poplavi oko 1860. godine ostaje jedini dokaz ovoj tvrdnji.

Drugi osnovni element ove teorije, pored onoga da se mevlevijska tekija nalazila na Bendbaši, je tvrdnja da je ona izgrađena od strane nekog Hadži Mahmuta prije 1650. godine. Kao i prethodna Mujezinovićeva teza, i ova tvrdnja se bazira na jednom jedinom podatku, odnosno izvoru. Izvor o kojem se radi je natpis na nadgrobnom spomeniku izvjesnog Hadži Mahmuta, sahranjenog u groblju Sinanove tekije, u kojem, po Mujezinoviću, stoji da je Hadži Mahmut, koji je umro 1650. godine, sagradio mevlevijsku tekiju.²⁶ Istu tvrdnju Mujezinović ponavlja u jednom kasnijem radu.²⁷ Međutim, u istom radu nekih dvije stotine stranica kasnije, što je naravno vrlo zanimljivo, ali za naše potrebe i vrlo značajno, Mujezinović nam daje prepis ovog nadgrobnog natpisa i njegov prevod, u kojem ovaj udarni red iz natpisa on (korektno) prevodi kao "Hadži Mahmut je oživio/obnovio (*ihyā eyledi*) ...mevlevijsku tekiju".²⁸ Dakle, Mujezinovićev sopstveni podatak na kojem se bazira njegova tvrdnja o izgradnji mevlevijske tekije, neosporivo dokazuje upravo suprotno, a to da ona nije bila izgrađena od strane Hadži Mahmuta, nego je ovaj, kako iz ovog izvora vrlo jasno proizlazi, obnovio već postojeću tekiju. Nažalost, što se tiče toga ko jeste izgradio ovu tekiju i gdje, ovaj izvor nam nimalo ne pomaže.

Dakle, dva osnovna elementa Mujezinovićeve teorije, koja čine samu bazu ove teorije – da je mevlevijska tekija bila izgrađena pored Isa-begove tekije od strane Hadži Mahmuta – su očito neodrživa i kao takva se moraju odbaciti. Ali, šta je sa drugim izvorima koje Mujezinović koristi u kontekstu svoje diskusije o Isa-begovoj tekiji, i koji su manje korišteni od strane drugih istraživača? Da li nam ovi drugi izvori mogu pružiti makar malo pomoći pri osvjetljavanju ovog očito složenog, ali važnog problema?

Pored već spomenutih opisa mevlevijske tekije iz 17. stoljeća, drugi izvori koje Mujezinović koristi u podršci svojoj tezi uglavnom se sastoje od nekoliko podataka o obnovi mevlevijske tekije. Prvi značajan podatak koji Mujezinović navodi o obnovi mevlevijske tekije je natpis nepoznatog porijekla, datiran 1782. godine, koji govori o građevini podignutoj za mevlevijske dervişe. Po Mujezinovićevom prijevodu ovaj natpis glasi: "Ova građevina sagrađena je za dervişe, kao mjesto za molitvu Stvoritelju svjetova; mevlevijska bogomolja

²⁵ Ibid., str. 247.

²⁶ Ibid., str. 246.

²⁷ M. Mujezinović, *Islamska epigrafika u BiH*, Sarajevo 1998., str. 58.

²⁸ Ibid., str. 236.

postala je vakuf, nek je trajno posjećena mnoštvom molitelja; Razi je spjevao kronogram njezine gradnje: Ovo je mjesto za dervişe, dom onih koji su na božijem putu.²⁹ Ovaj natpis sam za sebe očito ne ukazuje na to da se ovdje radi o popravci već postojeće mevlevijske tekije: stil i sadržaj ovog teksta upućuje na zaključak da je ovo natpis o izgradnji u datoj godini neke mevlevijske bogomolje za koju je uspostavljen vakuf. Međutim, Mujezinović zaključuje da se ovaj natpis mora odnositi na popravak već postojeće mevlevijske tekije, jer to podržava podatak u Sarajevskom sidžilu iz iste godine koji govori o popravci mevlevijske tekije iz sredstava Isa-begovog vakufa.³⁰

Ovaj zadnji podatak o obnovi mevlevijske tekije iz Isa-begovog vakufa na prvi pogled ide u prilog onima koji podržavaju tezu poistovjećivanja mevlevijske tekije sa Isa-begovom, jer je logično da je tekija koja se popravlja iz Isa-begovog vakufa ona za koju je vakuf uspostavljen. Međutim, ovo ne mora biti slučaj, na što ukazuje nekoliko stvari. Ako navedeni natpis o obnovi mevlevijske tekije razmotrimo u ovom kontekstu, njegov sadržaj postaje puno jasniji: tekst jasno kaže da je tekija o kojoj je riječ te godine, pri tom obnavljanju *postala* vakufom (ovo je u prijevodu potpuno u skladu sa originalom na osmanskome). Ovo znači da se tu ne može raditi o Isa-begovoj tekiji, jer je ova, kao što se zna, oduvijek, odnosno od njene izgradnje 1462. godine, bila vakuf. Ovo nam onda objašnjava i samo postojanje ovog natpisa, jer, kao što je već spomenuto, njegov stil odgovara stilu natpisa koji se obično sastavljaju pri prvobitnoj izgradnji neke građevine: činjenica da je ova tekija obnovljena iz vakufa i time postala dijelom vakufa se očito smatrala značajnom do te mjere da se obnova tekije tretirala kao ponovna izgradnja, te je zbog toga zahtijevala i natpis i kronogram u ovom stilu.

Da bi ovo zaista mogao biti slučaj potvrđuje i Bašeskijino svjedočenje, koje predstavlja treći važan podatak kojeg koristi Mujezinović u vezi sa obnovom mevlevijske tekije, i po kojem je dvije godine prije spomenute obnove u Sarajevo došao mevlevijski šejh Osman-dede s namjerom da popravi mevlevijsku tekiju i da u te svrhe koristi sredstva iz Isa-begovog vakufa. Međutim, šejhov zahtjev je odbijen, jer nakon što su pregledani dokumenti vezani za Isa-begov vakuf nije pronađeno ništa što bi opravdalo korištenje vakufskih sredstava za popravku dotične tekije.³¹ Dakle, ovo svjedočenje, ako je tačno, nepobitno potvrđuje da tekija o kojoj je riječ nije Isa-begova tekija, s obzirom da je ova druga glavni korisnik Isa-begovog vakufa, uspostavljenog upravo za njeno održavanje. Ovaj događaj je potpuno u skladu sa onim što proizlazi iz dva gore spomenuta podatka o obnovi mevlevijske tekije i pomaže nam da stvorimo još jasniju sliku o ovoj situaciji: predstavnici mevlevijske tekije očito nisu odustali nakon prvobitnog odbijanja, te su dvije godine kasnije uspjeli uključiti ovu tekiju u Isa-begov vakuf i realizirati njenu

²⁹ Mujezinović, "Musafirhana i tekija Isa-bega", str. 246; Mujezinović, *Islamska epigrafika*, str. 58.

³⁰ *Ibid.*, str. 247.

³¹ *Ibid.*, str. 246.

obnovu iz sredstava ovog vakufa, što potvrđuju oba navedena podatka o njenoj obnovi.³²

Dakle, podaci koje nam pruža Mujezinović u kontekstu svoje teze, iako nepobitno ne dokazuju njegovu tezu da je mevlevijska tekija izgrađena od strane Hadži Mahmuta i da se nalazila na Bendbaši do Isa-begove tekije, ipak ukazuju na mogućnost, spomenutu ranije, da tekija o kojoj je riječ nije isto što Isa-begova tekija, tj. na mogućnost da je u Sarajevu postojala zasebna mevlevijska tekija koja je zbog nedostatnih i zbunjujućih historijskih podataka poistovjeđena sa Isa-begovom. Jedan od ovakvih podataka koji su možda doveli do ovog poistovjeđivanja nalazi se upravo u izvorima navedenim od strane Mujezinovića, naime podatak da je ova tekija 1782. godine obnovljena iz sredstava Isa-begovog vakufa, što logično navodi na zaključak da se ovdje radi o Isa-begovoj tekiji. Međutim, ako je vjerovati ovim izvorima, oni ukazuju na to da se ovo desilo tak nakon što je na zahtjev predstavnika tekije ona uključena u Isa-begov vakuf; ovi izvori ukazuju ne samo na to da se ne radi o istoj tekiji, nego da, štaviše, prije ovog datuma mevlevijska tekija nije imala nikakve veze sa Isa-begovom, jer da su ove dvije institucije bile vezane onda prijedlog da se mevlevijska tekija obnovi iz sredstava Isa-begovog vakufa ne bi bio toliko neobičan, što je očito bio, pa je odbijen.

Sama činjenica da su dostupni izvori doveli do postojanja dvije potpuno različite teorije o identitetu Isa-begove tekije ukazuje na to da je historija ove institucije daleko od jasne i da su problemi koji je okružuju daleko od riješenih. Međutim, ono što obje ove teorije (Čehajićeva i Mujezinovićeva) potvrđuju je da se u ovim izvorima nalazi nemali broj podataka koje je nemoguće pomiriti sa općeprihvaćenim mišljenjima, kao što je to pokušano u više navrata. One potvrđuju postojanje mevlevijske tekije, bez obzira na to da li se ona nalazila na Šehovoj Koriji, mogućnost koja je nagoviještena ranije i na koju indirektno ukazuje Čehajićeva teorija, ili na Bendbaši, kako to sugerira Mujezinović, tekije za koju se ne može sa sigurnošću tvrditi da je bila Isa-begova tekija. Tako, bez obzira na to što postavljaju više pitanja nego što nude rješenja, ove teorije u svakom slučaju potvrđuju na početku spomenutu tezu da opća tendencija, da se svi spomeni mevelvizma u Sarajevu neodvojivo vežu za Isa-begovu tekiju, nije opravdana, te da svaki spomen mevlevijske tekije u Sarajevu ne znači spomenuti Isa-begovu tekiju.

³² Ovo naravno dovodi u pitanje informaciju iz Čelebijinog opisa mevlevijske tekije, u kojem je on naziva 'vakuf-tekijom': ako je tekija o kojoj je riječ postala vakufom tek 1782. godine, zašto je onda Čelebija naziva vakuf-tekijom već 1659.? Najlogičnije objašnjenje je, ako je naravno Čelebijin podatak tačan, da se ovdje ne radi o istom vakufu. S obzirom da se radi o razlici od više od jednog stoljeća nije nemoguće da je tekija u Čelebijino vrijeme imala svoj vakuf (uspostavljen možda od strane spomenutog Hadži Mahmuta?), te da je sto godina kasnije ovaj vakuf propao zbog čega su onda službenici tekije isposlovali njeno uključivanje u Isa-begov očito bogat i za te svrhe dostatan vakuf. Ovo donekle potvrđuje i činjenica da Čelebija ne imenuje ovaj vakuf, što bi možda bio slučaj da se radi o velikom i poznatom Isa-begovom vakufu.

Vraćajući se na problem koji se nameće u kontekstu općeprihvaćenog mišljenja da se opis mevlevijske tekije iz 17. stoljeća odnosi na Isa-begovu tekiju, iz svega što je dosad rečeno, jasno je da se ovo mišljenje mora, ako ne u potpunosti odbaciti, onda svakako kritički preispitati. Ovo pogotovo, ako se uzme u obzir činjenica da spomenuta obnova, vjerovatno, ne odnosi se na Isa-begovu tekiju. Što se tiče onih podataka za koje se sa sigurnošću može tvrditi da se odnose na Isa-begovu tekiju, njihov broj, kao što je već rečeno, veoma je mali. To da je ova tekija bila centar okupljanja mevlevija u 19. stoljeću ne mora značiti da je to bio slučaj ranije, a da je sam Isa-beg bio mevlevija ili pokrovitelj mevlevizma i šta su bile njegove namjere za ovu tekiju, to se sad za sad može samo nagađati.

Dakle, u vrijeme kada se razmatra ponovna izgradnja Isa-begove tekije, čini se da postoji više problema nego što je rješenja u vezi historije ove važne institucije, zbog čega se nameće zaključak da prije nego što se pristupi ovoj izgradnji, ovi bi se problemi trebali razmotriti i makar neki od njih riješiti. Tom prilikom, važno je imati u vidu da je ova institucija od velike važnosti za historiju Sarajeva, čak samo i po onome što o njoj znamo iz Isa-begove vakufname, bez obzira na to kakva je bila njena uloga kasnije i kakva je bila njena veza sa mevlevizmom u Sarajevu. Zato se u procesu razmatranja ovih problema mora odoljeti iskušenju da se podaci iz izvora uklope u ranije uspostavljena mišljenja umjesto da se razmotre neutralno i bez obaveze da odgovaraju unaprijed postavljenoj tezi. Samo tako se mogu riješiti naizgled nerješivi konflikti između historijskih podataka i samo tako se može stvoriti tačna slika historije Isa-begove tekije. Kao mali doprinos ovom procesu date su i ove kratke napomene o problemima iz ove historije.

NEKE NAPOMENE O PROBLEMIMA IZ HISTORIJE ISA-BEGOVE TEKIJE

Sažetak

Glavni cilj ovog rada je da ukaže na neke probleme u vezi sa historijom Isa-begove tekije u Sarajevu, koji proizlaze iz postojeće literature na ovu temu. Rad ističe da je sad za sad još uvijek najsigurniji historijski izvor o ovom važnom objektu Isa-begova vakufnama iz 1462. godine, ali da čak i u vezi sa sadržajem ovog dokumenta u literaturi postoji nekih nejasnoća, od kojih se najvažnija tiče samog izgleda tekije. Nakon analize teksta Isa-begove vakufname, u radu se zaključuje da se objekat o kojem je riječ sastojao od jedne zgrade (a ne dvije, kako to proizlazi iz neke literature) koja je imala tri krila, i koja se, po uvjetima iz vakufname koristila i kao tekija i kao musafirhana.

Rad dalje ukazuje na postojanje više problema u vezi sa poistovjećivanjem Isa-begove tekije sa mevlevijskom tekijom u Sarajevu o kojoj govori više historijskih izvora i postavlja u pitanje općeprihvaćenu tezu – baziranu

prvenstveno na opisu ove mevlevijske tekije iz 17. stoljeća od strane Evlije Čelebije – da je Isa-begova tekija u toku prva dva stoljeća svog postojanja prerasla u veliki mevlevijski centar. Podrobnija analiza ovog i drugih izvora koji se odnose na mevlevijsku tekiju pokazuje da se većina njih ne može odnositi na Isa-begovu tekiju te da je stoga vezivanje svakog spomena mevlevizma u Sarajevu za Isa-begovu tekiju pogrešno. U zaključku, u isto vrijeme potvrđujući značaj Isa-begove tekije, rad ipak poziva na preispitivanje postojećih teza u vezi sa njenom historijom.

SOME NOTES ON THE PROBLEMS SURROUNDING THE HISTORY OF ISA-BEY'S TEKKE

Summary

The primary aim of the article is to draw attention to some of the problems which relate to the history of Isa-bey's tekke in Sarajevo and which emerge from the existing literature on the subject. The article points out that for the time being the most reliable source on this important building is Isa-bey's *wakfname* from 1462, but that even with regard to the contents of this documents the literature contains a number of inconsistencies, the most important of which relates to the size and layout of Isa-bey's tekke. After an analysis of the text of Isa-bey's *wakfname*, the article concludes that the edifice in question consisted of one building (and not two as implied in some works), which had three wings and which, according to the terms set out in the *wakfname*, was used both as a *tekke* and a *musafirhane*.

The article further points out the existence of a number of problems regarding the identification of Isa-bey's tekke with the Mevlevi tekke in Sarajevo, which is mentioned by a number of sources, and questions the generally accepted thesis – based primarily on Evliya Çelebi's 17th century description of this Mevlevi tekke – that Isa-bey's tekke grew into a major Mevlevi centre within the first two centuries of its existence. A more detailed analysis of this and other sources relating to the Mevlevi tekke shows that most of them cannot refer to Isa-bey's tekke and that, therefore, linking every mention of Mevlevism in Sarajevo to Isa-bey's tekke is unjustified. In conclusion, while still affirming the importance of Isa-bey's tekke, the article nevertheless calls for a reconsideration of the existing theses on its history.